

KONTRAREVOLUCIJA NA KOSOVU

POSLERATNI POPISI STANOVNIŠTVA NA KOSOVU. NACIONALNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA

	1948.		1953.		1961.		1971.		1981.	
	Broj	%	Broj		Broj		Broj		Broj	%
Ukupno:	727.820	100	808.141	100	963.988	100	1.243.693	100	1.584.558	100
Albanci	498.242	68,45	524.559	64,91	646.605	67,07	916.168	73,66	1.227.424	77,5
Srbi	171.911	23,62	189.869	23,49	227.016	23,55	228.264	18,35	209.792	13,2
Crnogorci	28.050	3,85	31.343	3,88	37.588	3,90	31.555	2,54	26.875	1,7
Turci	1.315	0,18	34.585	4,28	25.764	2,67	12.244	0,98	12.575	0,8
Muslimani	9.679	1,33	6.241	0,77	8.026	0,83	26.357	2,12	58.948	3,7
Ostali	18.623	2,56	21.546	2,66	18.989	1,97	29.105	2,34	48.946	3,1

S. Đaković, n.d., 319.

LAZAR MOJISOV NA 20. SEDNICI CK SKJ O AKTIVNOSTI NEPRIJATELJSKIH I KONTRAREVOLUCIONARNIH SNAGA U SAP KOSOVU

7. maja 1981.

... Neprijateljska akcija je od samog početka imala kontrarevolucionarni karakter, zamišljena da se postupno širi i da ugrozi osnove naše bratske zajednice — bratstvo i jedinstvo, ravnopravnost, ustavni poredak i samoupravljanje, sa pokušajem da se, upotrebom nasilja i oružja, zauzmu pojedine vitalne ustanove.

Tu akciju su vodili nacionalistički i kontrarevolucionarni elementi sa pozicija velikoalbanskog nacionalizma i iredentizma.

Njen cilj je bio da rušenjem ustavnog poretka i proglašavanjem nekakve „albanske republike“ stvori krizno žarište ne samo u Jugoslaviji nego i u ovom, za opšte stanje međunarodnih odnosa, toliko osetljivom regionu i da time ugroze teritorijalni integritet SFRJ.

Ovom akcijom neprijateljski elementi, i oni koji stoje iza njih, nastojali su da se našoj socijalističkoj samoupravnoj zajednici zada težak udarac, poremeti njena unutrašnja struktura i oslabi međunarodni položaj i ugled SFRJ u svetu.

Aktivnost neprijateljskih i kontrarevolucionarnih elemenata bila je brižljivo organizovana iz jednog centra inostrane agenture, zamaskiranog nacionalističko-iredentističkim parolama i „marksističko-lenjinističkom“ frazeologijom. Taj centar se na kraju i sam oglasio, preuzimajući odgovornost za nastale događaje i priznajući da je u akcijama upotrebio i vatreno oružje. Taj centar, čiji rukovodioci i organizatori neće

moći da izbegnu svoju sudbinu koja im predstoji — da se nađu pred narodnim sudom da bi odgovarali za svoju kontrarevolucionarnu aktivnost i za nedela koja su počinili, dugo je pripremao ovu akciju i čekao pogodan trenutak da bi je otpočeo. Ova inostrana agentura, koja se zakamuflirala pod nazivom „Albanska komunistička marksističko-lenjinistička partija u Jugoslaviji“, ispoljila je — prema dobro poznatim receptima vođenja „specijalnog rata“ — upornost u organizovanju i sinhronizaciji akcije u dužem trajanju, čemu je prethodila demagoška idejno-politička i nacionalistička indoktrinacija. Lažne i demagoške parole kojima je neprijatelj nastupao, manipulišući pri tom školskom i studentskom omladinom, dok su pravi organizatori bili u mišjim rupama, agresivnost i brutalnost u nastupanju, usmeravanje akcija na širi prostor i težnja da se prodre u radne kolektive, čemu su se odlučno suprotstavili radnička klasa i komunisti Kosova, pokazuju da je akcija vođena na osnovu brižljivo sastavljenih instrukcija. Neprijatelj je smatrao da je naišao trenutak kada se može izvršiti ovaj udar usmeren na destabilizaciju naše zemlje.

To je bila široko zamišljena kontrarevolucionarna akcija sa širim ciljevima, a ne nekakve „mirne“ demonstracije i traženje „ustavnih prava“, kako to žele da predstave pojedini advokati ovih kontrarevolucionara iz zemlje i inostranstva. Centar strane agenture koji je rukovodio ovim akcijama, sa čijim smo planovima upoznati, predvideo je izvođenje pojedinih subverzivnih akcija, uključujući i oružane akcije i napade na pojedine objekte. Vandalizam koji su ispoljili kontrarevolucionarni elementi i materijalne štete koje su naneli pokazuju da smo se sukobili sa organizovanim neprijateljem koji je, međutim, u svojoj nacionalističkoj zaslepljenosti i u sprovođenju instrukcija za izvođenje svojih akcija, prevideo odlučnost i beskompromisnost sa kojima je suzbijan i osujećen u pokušaju da ispuni ciljeve svojih gospodara ...

U vreme poznatih događaja na Kosovu 1968. godine, zatim u poslednjim godinama, naročito od 1974. godine naovamo, otkrivene su neprijateljske aktivnosti i tendencije, organizovane grupe i pojedinci koji su se bavili neprijateljskom delatnošću sa pozicija nacionalizma i iredentizma, tako da se, u odsustvu borbenosti i odlučnosti SK i drugih subjektivnih socijalističkih snaga, mogla očekivati organizovana akcija kontrarevolucionarnih elemenata. Sto su dimenzije kontrarevolucionarnih akcija delovale kao iznenađenje, osnovno objašnjenje je u tome da je postojala velika nebudnost prema neprijatelju. Potcenjivao se nacionalizam i iredentizam i njegovo kontinuirano i organizovano rovarenje i zato je kao iznenađenje delovala agresivnost i brutalnost u nastupanju nosilaca kontrarevolucije, u njihovom pokušaju da destabilizuje Kosovo i Jugoslaviju i da, čak, preuzmu vlast na Kosovu ...

Poslednjih godina, i pored povećanog investiranja u privredne objekte, pojavile su se mnoge ekonomske teškoće — stagnacija industrijske proizvodnje, gubici u proizvodnji, teškoće u vezi sa zapošljavanjem i drugo. Kombinacija ovako burnih socijalnih promena i aktuelnih ekonomskih teškoća, i bez delovanja neke ilegalne nacionalističke organizacije, a uz zostanak osmišljene čvrste političke akcije, objektivno je pogodovala stvaranju socijalnih i drugih okolnosti koje su mogle biti iskorišćene za izazivanje nemira

Podaci koji se u osnovnom materijalu za ovu našu raspravu iznose o promeni u socijalnoj strukturi stanovništva na Kosovu i o eksploziji prosvetno-školskog sistema, naročito Univerziteta u Prištini, rečito

3vore o tome da je stvorena podloga za erupciju nezadovoljstva i nacionalizma. Drug Tito i drug Kardelj su na to ranije više puta ukazali u svojim istupanjima i razgovorima sa rukovodiocima na Kosovu, i je se dovoljno vodilo računa o ekonomskim mogućnostima koje prireda Kosova pruža za zapošljavanje. Edvard Kardelj je u razgovoru i rukovodiocima SAP Kosova, juna 1977. godine, upozoravao na to da pitanje obrazovanja i zapošljavanja mlade inteligencije

može biti ve-
mo za problem nacionalizma i da u tom pogledu mi takođe robujemo idnoj stihiji. Mi nemamo tu još koncepta." U jednom zatvorenom škol-
tom sistemu sa stanovišta mogućnosti zapošljavanja, sa jezičkim i dru-
im političkim i psihološkim barijerama, jedan deo političkih i idejno
olebljivih prosvetnih radnika i studenata naklonjen je okretanju ka na-
cionalizmu i šovinizmu, kao perspektivi obezbeđivanja i svoje egzistencije
svog tzv. nacionalnog uspona. (Nekritičko prihvatanje nacionalnog ro-
iantizma, nedovoljno povlačenje demarkacione linije između nacionalne
firmacije albanskog naroda i nacionalizma i iredentizma omogućilo je
a neprijatelj prodre u redove učenika, studenata i prosvetnih radnika
da mnoge od njih pretvori u osnovnu snagu i sopstvene ilegalne orga-
izacije, i cele ove kontrarevolucionarne aktivnosti.

Indoktrinacija omladine nacionalizmom odvijala se gotovo nesme-
ano, i to bez postavljanja neophodne brane organizovanom štetnom
Lticaju iz Albanije koji je rastao uporedo sa intenzitetom i dužinom
ropagandne aktivnosti, a sproveden je veoma smišljenom akcijom, uz
potrebu albanskih udžbenika i delovanje albanskih profesora na Uni-
erzitetu. To je omogućilo neprijatelju da lakše prodre u ovu sredinu i
a njegove kontrarevolucionarne ciljeve prihvati jedan deo školske om-
idine, sa kojom su nacionalisti i kontrarevolucionari lakše manipulisa-
i, ne nalazeći odziva u radničkoj klasi i u redovima svesnih socijalistič-
ih snaga, osim neznatnih izuzetaka. Tu, u redovima studenata i srednjo-
kolske omladine, dugoročno gledajući, kontrarevolucionarne snage su
istvarile značajan uticaj, čije ćemo posledice još dugo morati da sa-
lađujemo.

Neprijateljska delatnost se ispoljavala i u isticanju parole „za
lbansku republiku". Tome je doprinelo nedovoljno razjašnjavanje u
irokim omladinskim masama, kao i u drugim strukturama društva,
»olitičko-pravnog i ustavnog položaja Socijalističke Autonomne Pokra-
ine Kosova, kao sastavnog dela Socijalističke Republike Srbije i kon-
titutivnog elementa jugoslovenske federacije. Neadekvatno prikaziva-
je odnosa Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosova, SR Srbije i fe-
eracije i praksa koja je u tom pogledu ustanovljena, pogodovali su šire-
ju iluzija da je sticanje statusa republike formalno pitanje i da se mo-
e izvojevati pritiskom. Međutim, sve to što se dogodilo upravo govori
la ustavna rešenja o položaju socijalističkih autonomnih pokrajina u
Okviru SR Srbije treba dosledno sprovoditi i poštovati...

Niz godina, mnoge organizacije Saveza komunista na Kosovu su
Jotcenjivale opasnost od albanskog nacionalizma i iredentizma. One se
lisu sa svom odlučnošću i efikasnošću borile protiv pojava nacionalizma,
ako da je neprijatelju omogućeno da se mnogim nacionalističkim, laž-
iim parolama prodre i u Savez komunista i u druge društveno-politič-
ke organizacije. Potrebno je da se u Savezu komunista vodi neprekidna
dejna borba i da se podize idejno-klasna svest komunista kako bi bili
premni da se sukobljavaju sa tuđim idejnim shvatanjima i sa delova-
ijem klasnog neprijatelja, naročito sa nacionalizmom svake vrste...

Neprijateljski centar koji je rukovodio kontrarevolucionarnim akcijama na Kosovu naročito je prodro u redove školske i studentske omladine. To je samo po sebi dokaz da je u potpunosti zatajila organizacija Saveza socijalističke omladine i da se njena aktivnost, osim pojedinačnih manifestacija, veoma malo oseća među školskom omladinom. Iz same činjenice da je, zbog velikog i naglog porasta stanovništva na Kosovu, 51 odsto stanovništva ispod 19 godina, treba izvući zaključak da je politički rad među omladinom od posebnog značaja na Kosovu . . .

Međutim, nerealnost u procenjivanju političko-bezbednosne situacije i potcenjivanje neprijateljske aktivnosti, uz nedovoljnu razvijenost i zakasnelo aktiviranje pojedinih subjekata društvene samozaštite na Kosovu, imali su za posledicu njenu nedovoljnu efikasnost. To je posebno došlo do izražaja na Univerzitetu u Prištini, srednjim školama i u jednom delu mesnih zajednica, pa i nekih radnih organizacija. U tim sredinama izostala je i prava politička akcija Saveza komunista, koja treba da čini osnovu društvene samozaštite . . .

Nužno je i dalje energično delovati i pružati pomoć Savezu komunista Kosova u sasecanju korena neprijateljskog kontrarevolucionarnog delovanja, jer je reč o nasrtaju na tekovine naše revolucije i na teritorijalni integritet SFRJ.

Težište idejno-političke akcije u Savezu komunista Kosova mora biti na odlučnom obračunu sa albanskim nacionalizmom i iredentizmom. Energичno nastaviti preduzetu inicijativu i ofanzivno nastupanje Saveza komunista, otvorenu analizu slabosti, kritiku pojava kolebanja, pasivnosti i defetizma koji se i dalje sreću u nekim sredinama. Ozbiljnost situacije zahteva doslednu političku diferencijaciju na svim nivoima, u svim društveno-političkim organizacijama, pre svega u rukovodstvima i organizacijama Saveza komunista Kosova.

Imajući u vidu težinu i ozbiljnost zadataka koji stoje pred Savezom komunista Kosova, naročito pred komunistima iz redova albanske narodnosti, od posebnog je značaja odgovornost komunista u svakoj sredini širom naše zemlje da u prvi plan stave borbu protiv sopstvenog nacionalizma i drugih reakcionarnih dogmatskih i kvaziliberalističkih shvatanja i akcija koje oživljuju u poslednje vreme. . -¹

Dokumenti SKJ, 20. sednica SKJ, Aktivnost neprijateljskih i kontrarevolucionarnih snaga u SAP Kosovu, Beograd, 1981, 9—23.

¹ Iseljavanje Srba i Crnogoraca u periodu 1971—1981. bilo je „tabu-tema“. Albanska birokratija nije dala da se o tome govori. Pokušaji pojedinaca da iznesu pravo stanje stvari na Kosovu su presecani. Deo albanske birokratije otpisivao je slične kritike i alarme kao vid srpskog nacionalizma i unitarizma. Od 1961. do 1981. broj Srba na Kosovu se smanjio za 17.224, a Crnogoraca za 10.713. Do porasta iseljavanja je došlo posle demonstracija separatista 1968. Iseljavanje se nastavlja i posle 1981. S. Đaković navodi sledeće forme pritiska i diskriminacije: atmosfera nesigurnosti, direktni pritisak, neravnopravnost u zapošljavanju, zloupotreba nepoznavanja albanskog jezika. Etnički čisto Kosovo je program separatističkih snaga.

Kampanju protiv Jugoslavije naročito je aktivno vodila Albanska partija rada, koja je posle Staljinove smrti najsporije prihvatala proces normalizacije odnosa s Jugoslavijom. Otuda je poticala propaganda sračunata u krajnjoj liniji, na prisajedinjenje jugoslovenskih teritorija naseljenih Albancima. Na Četvrtom kongresu Partije rada Albanije, februara 1961. Enver Hodža je napao Jugoslaviju da je s Grčkom i američkom Šestom flotom „pripremala zaverenički prevrat u Albaniji“. Zbog albanske neprijateljske politike, Savezno izvršno veće je aprila 1961. objavilo *Belu knjigu o albansko-jugoslovenskim odnosima 1948—1961. godine* i „nemiroljubivoj politici vlade NR Albanije“. Politika E. Hodže nije se promenila sve do njegove smrti. Albanija, pretvorena u zemlju bunkera, decenijama izolovana od Evrope i sveta, sa tvrdokornim staljinističkim

7. maja 1981.

Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije je, na svojoj 20. ednici, održanoj 7. maja 1981. godine, imajući u vidu i rasprave koje su vođene u PKSK Kosova i CKSK Srbije, Predsedništvu CKSKJ i Predsedništvu SFRJ i drugim organima i organizacijama Federacije, SAP

istemom, podržavala je sve separatističke snage u jugoslovenskim republikama koje žive Albanci, kao i deo albanske emigracije u razvijenim zemljama Zapada, a putem demonstracija i propagande optužuju Jugoslaviju za navodno nasilje nad albanskim stanovništvom u Jugoslaviji i da se zalažu za dovođenje u pitanje sritorijalnog integriteta SFRJ. Mehmet Šču, predsednik vlade NR Albanije, inače kasnije Hodžina žrtva, govorio je još daleke 1958. da „ona majka koja je rotila nas rodila je i Albance na Kosovu, u Crnoj Gori i Makedoniji“. — Godinu dana kasnije Enver Hodža je isticao teritorijalne pretenzije na jugoslovenske eritorije: „Jedna tipična pojava ove sramne kratkovide politike titovske klike >redstavlja nastavljanje ekspanzionističke, šovinističke i aneksionističke politike rpskih kraljeva protiv albanskog naroda i njegove nezavisnosti. Srpski kraljevi, LZ podršku imperijalista, mogli su da otkinu od Albanije jedan deo njenog tela, Kosovo i druge krajeve duž severne i istočne granice naše zemlje.“ (*Bela knjiga * neprijateljskoj politici Vlade NR Albanije*, 51.) — Ovaj stav albansko rukovodstvo do danas nije promenilo prema Jugoslaviji. Ramiz Alija, naslednik Enver Jodže, nastavlja aktivno mešanje u vidu antijugoslovenske propagande, podstiče eparatističke aktivnosti nacionalističko-šovinističkih snaga u redovima albanske larodnosti, nastojeći da se podriju temelji Jugoslavije. Iza svih aktivnosti protiv ugoslavije od 1948. dobrim delom je stajala zvanična Albanija. Njena propaganla je antijugoslovenski intonirana; delatnost emigracije na protivjugoslovenskoj. >snovi finansira se iz Tirane; terorističke organizacije pod vidom raznih „markističko-lenjinističkih grupa“ otkrivenih na Kosovu, inspirisane su u svom radu eparatističkim planovima Tirane u smislu svaranja „Velike Albanije“, koja bi igrozila Jugoslaviju i stvorila novu konstelaciju na Balkanu.

„Fenomen visokog nataliteta“ je jedna od karakteristika razvoja Kosova i ovom veku. Zaostalost ove pokrajine tome je pogodovala. Sa demografskom ksplozijom dolazilo je neprekidno — uprkos razvoju i ulaganjima — do relativnog opadanja dohotka po stanovniku. Broj stanovnika na Kosovu i Metohiji povećao se od 439.000 u 1921. na 964.000 u 1961. godini, ili 2,19 puta za četiri decenije. Id prvog popisa 1948. broj stanovnika se do poslednjeg 1981. povećao za 857.000 li za 2,17 puta. Demografi su predviđali 1961. da će se za sledećih 50 godina broj itanovnika na kosovskom području skoro utrostručiti, što predstavlja problem u. ekonomskoj i demografskoj politici. Još 1963. demografska upozorenja ukazivala su da „ekspanzija stanovništva (u Oblasti) nužno mora da nađe svoje oduške“. U nizu mera koje bi se mogle preporučiti za smanjenje nataliteta, među koje spadaju kontrola rađanja, podizanje obrazovnog nivoa stanovništva itd., ^svakakola emigracija predstavlja jednu veoma važnu i humanu meru. Ovo tiriť pre kada e ima u vidu privredna zaostalost ovog područja i njegova agrarna prenaselje-Lost.“ Tokom ovog razvitka 96/o kosovske dece je obuhvaćeno osnovnim obrazovanjem i 83/> srednjim obrazovanjem; krajem osamdesetih godina od poljo•nvrede na Kosovu je živelo 42,2% stanovništva Pokrajine (1948. godine 80,9%/). VI Mišović, *Ko je tražio republiku /Kosovo 1945—1985/*, Beograd, 1987, 309—311).

Iseljavanje srpskog i crnogorskog stanovništva sa Kosova počelo je posle 1945. godine, ali je nakon Brionskog plenuma izuzetno ubrzano. Problem migracije uočavan je od strane organa vlasti Pokrajine, ali nije ništa preduzimano da >e iseljavanja zaustave, iako je Pokrajina imala veliki defic+ stručnih kadrova. >a snaženjem separatističke kosovske birokratije iza koje je stajala teza o etnič-ù čistom Kosovu sve su bili vidljiviji razni oblici pritiska za iseljavanje sa Kosova kosovski kadrovi su nastojali da osvoje sve važnije funkcije u Pokrajini; sudovi u prilikom sporova favorizovali albanske građane; učestala su maltretiranja i ilovanja, diskriminacije prilikom zapošljavanja, itd.). Od 19,9% broj novozapošlenih Srba i Crnogoraca u ukupnom broju novozaposlenih smanjio se u 1982. golini na 1,3%. Nastojanje „da se nacionalna struktura zaposlenih po svaku cenir iravnoteži sa nacionalnom strukturom stanovništva u Pokrajini negativno je uticalo na međunacionalne odnose, stvarajući kod Srba i Crnogoraca osećanje nesi-

Kosova i SR Srbije, razmatrao uzroke i posledice neprijateljske i kontrarevolucionarne aktivnosti na Kosovu i zadatke Saveza komunista Jugoslavije i svih organizovanih socijalističkih snaga i, u vezi s tim, doneo sledeće:

ZAKLJUČKE

Centralni komitet SKJ prihvata ocene i stavove sadržane u referatu predsednika Predsedništva CKSKJ i u materijalu pripremljenom za sednicu.

gurnosti i besperspektivnosti. Od popisa stanovništva u 1971. do popisa u 1981. godini broj Srba i Crnogoraca na Kosovu smanjio se za 60.000. Stvaranjem atmosfere nesigurnosti i bespravila svi oni koji su mogli da potraže neku šansu na drugom mestu napuštali su Kosovo. Dr Muhamed Kešetović konstatuje da je tiho, pa sve glasnije proganjanje „škia“ (pogrdan naziv za Srbe) počelo još 1946. i 1947. godine. Od tada datira „psihološka kampanja širenja mržnje prema Srbima“. (Prema: M. Mišović, n. d. 255—267)

Pokazao se kao uzaludan otpor dela kadrova na Kosovu koji su videli kuda vodi ovaj prodor nacionalizma i separatizma. Jovan Pečenović, član Predsedništva PK SKJ Kosovo, sredinom aprila 1971. godine, prilikom Titove posete Kosovu i razgovora predsednika SFRJ sa političkim aktivom Pokrajine, rekao je: „U uslovima demokratskog razvoja normalno je da postoje sukobi koji su posledice nerashićenih odnosa različitih i često protivurečnih interesa, ali se teško može primiti kao normalno da se te razlike sve češće pretvaraju u političke sukobe.“ Pavle Jovićević je protestovao što mu se ne daje reč, ističući da su „neprihvatljive i u osnovi nacionalističke teze koje se pokušavaju švercovati u ime amandmana, a po kojima je Kosovo prevashodno društveno-politička zajednica Albanaca“. Na proširenoj sednici Opštinskog komiteta SK Priština 20. juna 1971. o iseljavanju pod pritiskom, diskriminaciji pri zapošljavanju, pritiscima na tursko stanovništvo prilikom popisa govorili su: Branislav Božović, Šerafedin Sulejmani, Petar Kostić, Jovan Pečenović, Blagoje Ilić, Budimir Vujisić. Na sve veće zaoštavanje međunacionalnih odnosa zbog agresivnosti albanskog nacionalizma koji se ispoljava u raznim oblicima majorizacije ukazali su na 28 sednici Pokrajinskog komiteta Novica Stojanović, Miloš Sekulović, Jovan Pečenović, Jovo Šotra i drugi. Njima je data kvalifikacija „dušebrižnika“, onih koji se brinu o problemima „svoje nacije“, dok su oni uzvraćali svojim zemljacima (Srbima i Crnogorcima — članovima PK — da su „anacionalni komunisti“). O pripremama i toku ove sednice Jovo Šotra je obavestio Tita. (M. Mišović, n. d., 353—384) — Kadri Reufi, član Pokrajinskog komiteta SK Kosova, ukazao je na neregularnost popisa stanovništva 1971, govoreći o pritisku na pripadnike turskog stanovništva na Kosovu da se izjašnjavaju kao Albanci. Reufi je zatim isključen iz rukovodstva zbog navodnog karijerističkoj i antipartijskog stava. Posle 21. sednice CK SKJ u Karađorđevu Jovo Šotra je kritikovao referat M. Zvicera na sednici PK, osporavajući referentu tačnost prikazivanja prilika na Kosovu. Miloš Sekulović je upozoravao da se separatistička aktivnost albanskih nacionalista ne može zamenjivati sa tezom o delovanju srpskog i crnogorskog nacionalizma. Prema M. Sekuloviću, postojala je opasnost podela rukovodstva na nacionalnoj liniji, a majorizacija u pokrajinskom rukovodstvu se prikrivala. Sekulićevo istupanje je proglašeno za „diverziju“ i „opstrukciju“, pa je i on isključen iz Pokrajinskog komiteta. J. Šotra je imao iste stavove kao i M. Sekulović. U pismu predsedniku Titu J. Šotra je ukazivao da politika Pokrajinskog komiteta ne garantuje jedinstvo akcije u borbi za samoupravljanje i uspešan razvoj međunacionalnih odnosa na Kosovu na postojećim osnovama. Isključen iz PK uzaludno je nastojao sve do smrti (1984) da dokaže tačnost svojih ocena.

Ideja „Velike Albanije“ okupirala je veliki deo albanskog stanovništva, naročito indoktriniranu omladinu, kao manifestacija separatizma i nacionalizma. Nacionalisti su uticali na nacionalna podvajanja na mestima gde su zaposleni, od uprave do privrede, u školama i u kulturnim ustanovama. U pitanju nije bila samo asimilacija nealbanskih naroda i narodnosti na Kosovu, već se korišćenjem raznih političko-psiholoških metoda, od nasilja i prinude, stvarala nepodnošljiva klima i uslovi življenja. Građani drugih nacionalnosti postaju žrtve. Iza toga stoji pretenzije promena geografske mape Jugoslavije i stvaranja nove topografske karte Jugoslavije i Balkana. Nacionalističke i separatističke snage imale su podršku susedne Albanije.

Centralni komitet konstatuje da su preduzete mere za sređivanje stanja na Kosovu bile neophodne.

Na osnovu referata, materijala i svestrane rasprave Centralni komitet je ocenio da je cilj neprijateljske i kontrarevolucionarne akcije na Kosovu rušenje ustavnog poretka, ugrožavanje integriteta i suvereniteta SFRJ, razbijanje bratstva i jedinstva ravnopravnih naroda i narodnosti i direktan napad na socijalističko samoupravljanje i nesvrstanu politiku, dakle, na osnovne tekovine naše socijalističke revolucije. Kontrarevolucionarne akcije vode se sa pozicija albanskog nacionalizma i iredentizma. Neprijatelj nastoji da tim putem destabilizuje SFRJ i oslabi njen ugled u svetu. Te akcije su delo neprijatelja koji, povezan sa reakcionarnim krugovima van naše zemlje, deluje na Kosovu. >

S obzirom na karakter neprijateljske delatnosti Centralni komitet i njegovo Predsedništvo moraju i dalje da prate situaciju, produbljuju saznanja i deluju aktivno i dugoročno na prevazilaženju sadašnjeg stanja i normalizovanju prilika na Kosovu.

Za efikasno delovanje treba što pre izgraditi Platformu i Akcioni program organizovanih socijalističkih snaga na Kosovu za dalje uvršćivanje i razvoj dosadašnjih dostignuća opštedruštvenog i ekonomskog razvitka na osnovu socijalističkog samoupravljanja i za uspešno političko i društveno-ekonomsko prevazilaženje sadašnjih slabosti i uzroka koje je neprijatelj iskoristio.

Centralni komitet ocenjuje da je za konsolidovanje stanja na Kosovu neophodna puna budnost i mobilnost. Očuvanje tekovina naše socijalističke revolucije i teritorijalnog integriteta SFRJ zahteva energično i odgovorno delovanje komunista u svim institucijama našeg sistema, a posebno u društveno-političkim organizacijama u svim sredinama, da se efikasnim merama onemogućava i iskorenjuje svako neprijateljsko i nacionalističko delovanje.

Centralni komitet izražava puno poverenje da će se komunisti, radni ljudi i građani svih naroda i narodnosti, kao i rukovodeći organi Kosova odlučno zalagati za prevladavanje nastalog stanja i usmeriti napore ka daljem društveno-ekonomskom i svestranom socijalističkom samoupravnom razvoju SAP Kosova.

Težište idejno-političke akcije Saveza komunista Kosova i drugih subjektivnih snaga mora biti na odlučnom obračunu sa albanskim nacionalizmom i iredentizmom . . .

Isto, 175—176.

DANE ĆUIĆ NA 20. SEDNICI CK SKJ

7. maja 1981.

2. U pogledu načina djelatnosti SK i metoda rada njegovih organa, iz svega što je do sada poznato mogu se takođe uočiti krupne slabosti. S pravom se ističe kako se neprijatelj pokazao sposobnim, dobro organizovanim i viješto vođenim kroz sve akcije koje je preduzimao; meni se čini da je još pravilnija ona ocjena koja govori da smo mi bili slabo organizovani, neefikasni, nedovoljno aktivni i krajnje nebudni — pa je pri takvom stanju svaki protivnik mogao ispasti opasan i perfidan. Ovakvo stanje u SK i njegovim forumima prenosilo se skoro automatski i na druge organizacije, državne organe i službe, kao i na sistem opštenarodne odbrane i društvene samozaštite . . .

Forumski način rada je jedan od uzroka nepoznavanja stanja, međusobne udaljenosti članstva i rukovodstva i pojava birokratizacije SK. Ako se tome doda da neki izvršni organi rukovodstava često uzurpiraju prava samoupravnih tijela i drugih organizacija, onda postaje mnogo jasnije kako dolazi do prodora birokratskog samovlašća. Da je, na primjer, udruženi rad odlučivao o kapacitetima Prištinskog, pa i nekih drugih naših univerziteta, vjerovatno bi oni danas drukčije izgledali. . .

— Da dio odgovornosti za razvoj događaja od 25. i 26. marta sno si i CK SKJ jer nije zahtijevao temeljito ispitivanje uzroka i nosilaca organizovanog neprijateljskog delovanja od 11. marta 1981. godine, a prije tih događaja nije zapazio probleme koje je bio dužan da uoči i da odmah interveniše. Odgovornost za stanje na Kosovu, kao i za stanje u drugim djelovima Jugoslavije, snose SK republika i prokrajina pred svojom radničkom klasom i narodom, ali i rukovodeći organi SSKJ u cjelini. Naravno, to važi i za organizaciju SKJ u JNA. . .

Isto, 79—84.

SLAVKO SAJBFR NA 20. SEDNICI CK SKJ

7. maja 1981.

... Mi smo tad govorili o stabilizaciji, a drug Vesa Đuranović je iznio one elemente koji nam razbijaju jedinstveno jugoslovensko tržište. Ja sam se usudio sa ove govornice reći: jugoslavenskog tržišta više nema, ono je razbijeno, više gotovo i ne postoji. To ima vrlo negativne efekte na ekonomski razvoj, ali i krupne reperkusije na zajedništvo naših naroda i narodnosti, jedinstvo radničke klase itd. Sistem privređivanja je šupljikav, da sada ne govorim dalje o onome za što mi sve inače sami sebi i drugima kažemo da nam je veliki problem. Neodgovornosti ima na svakom koraku, svuda su neadekvatni odnosi ili ekvivalentni dužnosti i prava; prava imamo svi najveća na svijetu, dužnosti i obaveze su nam na dnu ljestvice svijeta.

Međutim, mi, dalje, i danas možemo pročitati da je naša političko-sigurnosna situacija dobra. Ali nemoguće je da se pritom ne kaže i ovo drugo, odnosno nemoguće je da je ona baš svuda takva ako je ovo drugo sve tačno. To nam, uostalom, čini mi se i slučaj na Kosovu sasvim lijepo ilustrira . . .

Isto, 56.

BOŠKO ŠILJEGOVIC NA 20. SEDNICI CK SKJ

7. maja 1981.

... Odmah da istaknem, da je u političkom ocjenjivanju neprijateljskih demonstracija, parola, teritorijalnih aspiracija i moja politička prilazna pozicija, da je ovim akcijama bio neposredno ugrožen teritorijalni integritet Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, integritet SR Srbije, SAP Kosova, SR Makedonije i SR Crne Gore.

Druga moja prilazna politička pozicija jeste da bismo morali da događaje na Kosovu koristimo kao iskustvo i da u tim teškoćama vidimo, pre svega, sami sebe, slabosti u radu našeg Centralnog komiteta i Saveza komunista Jugoslavije.

Neprijateljske demonstracije na Kosovu odvijale su se na nepričlnim političkim teritorijalnim zahtjevima susedne Albanije, koji su raženi sa najvećim stepenom agresivnosti prema Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji od informbirovskih dana do danas. Ta re zahtjeve prema našoj zemlji rukovodstvo NSR Albanije postavilo : i u vrijeme Informbiroa, ali se u svojim teritorijalnim pretenzijama, to ne samo ideološki, oslanjalo na Staljinovu politiku. A danas to či i kao socijalistička država koja je nezavisna, koja ne pripada blokovi a i to čini prema susednoj nesvrstanoj socijalističkoj Jugoslaviji koja na veliki ugled u svijetu, posebno među nesvrstanim zemljama . . .

Realizacija iredentističkih zahtjeva na Kosovu postepeno je pri remana duže vremena, još za života druga Tita, samo se čekalo na an „X“. Ubrzano je organiziran i pospješivan neprijateljski rad i u vrime bolesti druga Tita. Neprijateljske demonstracije se organiziraju i edentistički zahtjevi javno postavljaju u vrijeme dolaska Štafete mla osti na Kosovo i u dane pred godišnjicu smrti druga Tita. I bez neke osebno razvijene političke imaginacije može se zaključiti da su svi iz edi da se iredentistima, ipak mnogo žurilo da otežaju, devalviraju i nutrašnju i spoljnu politiku naše zemlje. Kada kažemo da se ireden stima žurilo, tu mislim da su vjerovatno oni cijenili da vrijeme ne radi i njih, da pripreme za 12. kongres SKJ ne pogoduju njihovim zamis ma i neprijateljskim planovima.

Šta su sve nacionalisti cijenili u tzv. odnosu snaga uoči demon iacija i ove iredentističke eskalacije, teško je reći. Vjerovatno je da i bili ohrabreni činjenicama što su dotadašnja njihova uvežbavanja stih probe vršene tokom 79. godine i prije, po njih dobro završile zbog ašeg olakog i politički neodgovornog prelaznja preko prijašnjih na onalističkih ispada. Sa takvim iskustvom možda su bili impresionira i i lokalnom podrškom pojedinaca i grupa. A možda su cijenili da je imisao o otcjepljenju Kosova i drugih teritorija SFRJ strateški dobro rimljena i da je već dospjela u završnu fazu, to jest da to treba pred /jetskom javnošću oficijelno kao svršen čin deklarirati. (Normalno je retpostaviti da u tom času NR Albanija ne bi bila sama tj. ne bi osta i bez savezništva i oslonaca na veliku silu ...

Iz naše štampe, iz diskusija na sjednicama Centralnog komiteta aveza komunista, iz javnih nastupa, posebno iz izlaganja Lazara Koli vskog, naučnih radnika i privrednika, u posljednje vrijeme sve češće ; politički argumentovano i naučno zasnovano govori i ukazuje na pro se stvaranja i dalji razvoj samodovoljnih ekonomija, republičkih i ukrajinskih, sa izrazitim tendencijama da se ti procesi još više ubrza L, zaokruže i pretvore u potpun sistem autarhičnih privreda unutar igoslavije.

Znam da je to samo jedna strana našeg društveno-ekonomskog azvoja. Ali, kad je riječ o našim slabostima, onda je na osnovu gotovo vih pokazatelja koji su do sada objavljeni, u tome dominantna i dami irajuća karakteristika. Zašto mi moramo spriječiti procese uspostavlja ja sve više zatvorenih autarhičnih republičkih i pokrajinskih ekonoani l koji neminovno produbljuju razvijanje našeg tržišta? Mi smo mala ze ilja, srednje razvijena, nacionalno izuzetno složena, i sa patuljastim eko omijama. I da nismo opterećeni sa 200 fakulteta, toliko tvornica auto tobila, rafinerija, metalurgija, mi tako isparcelisani ne možemo izra ti naše potencijalne ekonomske, društvene, etičke, političke, istorijske,

nacionalne vrijednosti, naše republičke i pokrajinske osobnosti, paše federativno zajedništvo.

Mi sami stvaramo ekonomske osnove naših nacionalizama i to u procesu u kome vjerujemo da, kao odvojene, zasebne cjeline, dalje ekonomski jačamo svako svoju republiku, pokrajinu.

Ako tako nastavimo, naši budući nacionalizmi razlikovaće se od prijašnjih u tome što će biti teži, složeniji, što će biti više utemeljeni, što neće biti izraz samo deformisane grupe i pojedinaca nego će ti nacionalizmi više nego ikada izrastati na vlastitim etatističkim strukturama i institucijama. Oslanjaće se, čak, i na takozvani, svoj ustav, na svoje zakone, svoje multinacionalne kompanije, svoje društvene i političke organizacije itd. Izlaz iz takvog kola i drugih neprihvatljivih ponašanja, politički izuzetno štetnih, neće moći biti pojedinačan. Devalviraćemo vrijednost napora kompletnih ekipa koje, inače, sačinjavaju pojedini ugledni, vrijedni i zaslužni sposobni drugovi, jer je sistem uvijek jači od nastojanja i želje bilo kog pojedinca. I napokon etatistički nacionalizmi nigdje neće i ne mogu biti mononacionalni. I oni će imati sve oznake svog „bratstva i jedinstva“...

Isto, 93—98.

JOZE SMOLE NA 20. SEDNICI CK SKJ

7. maja 1981.

...Drug Mojsov je iznosio vrlo detaljne podatke o delovanju takozvane albanske marksističko-lenjinističke partije Jugoslavije. Moram da kažem, da sam prvi put od strane druga Mojsova čuo detaljnije o delovanju te partije koja je, ako sam pravilno shvatio, predstavljena kao da je glavni organizator svih nemira, izgreda na Kosovu, odnosno, glavni centar koji je izazvao tu krizu kroz demonstracije i izgrede.

Ne sećam se da se ikada u Komisiji za međunarodne odnose Predsedništva CK Saveza komunista Jugoslavije raspravljalo o tome. Koliko ja znam, ni u Saveznom društvenom savetu za međunarodne odnose, koje vodi drug Minić, nije nikada raspravljano o tome. Ja se čudim, naime, kako je moguće da se unutar Jugoslavije razvije jedan takav centar, špijunažni, agenturni, za koji mi do poslednjeg trenutka ništa ne znamo. Na kraju krajeva, na jednoj, na pretposlednjoj sednici CK Saveza komunista Jugoslavije, kad smo tretirali situaciju oko opštenarodne odbrane, bila je konstatacija da je odlična političko-bezbednosna situacija na Kosovu i niko nije, molim vas, niko nije tada pružao te podatke, niti upozorio na delovanje takvog agenturnog centra.

Želeo bih da podsetim, da smo mi takozvanu barsku grupu, takozvanu Novu komunističku partiju Jugoslavije informbirovsku agenturu, odmah otkrili i razbili. Međutim, ovde, u ovom primeru za mene, moram da kažem, da je potpuno nejasno, kako je moguće da je delovala takva agentura i da mi nismo ništa znali, odnosno, da nismo ništa preduzimali? Da li se ovde radi o nesposobnosti i nebudnosti, ili se radi o tome da imamo stranu agenturu u našim redovima koja je to prikrivala, koja je svesno prikrivala delovanje takvog centra? Ovo drugo pitanje se za mene logički nameće i povodom informacije za koju je čovek također tek juče saznao, da su povodom dolaska raznih delegacija i kulturnih i drugih iz Albanije, da su na Kosovu pristali da se

skidaju slike druga Tita i u autobusima i u zatvorenim prostorijama, u salama. (Postavlja se logički pitanje da li možemo da se sad zadržimo samo na toj konstataciji? Mislim da treba ovde isterati stvar načistac i da se utvrdi ko je bio taj koji je sprečio da jugoslovenski federalni vrh, da jugoslovenska javnost sazna za te stvari, tada kada su se stvarno dešavale. Jer postavlja se pitanje šta stoji iza toga da se jedna takva činjenica prikrivala, koliko sam ja danas čuo, prikrivala i od najodgovornijih organa federacije, prikrivala od Saveza komunista, prikrivala od jugoslovenske javnosti.

Zeleo bih, drugovi i drugarice, pored niza drugih problema da ukazem na problem oportunizma. Mi smo očito neke stvari znali, međutim, nismo ništa preduzimali. Drug Edvard Kardelj je u razgovoru sa rukovodstvom Kosova 1977. godine pokrenuo čitav niz veoma značajnih pitanja, dao svoje sugestije i stavove. Po svemu sudeći rukovodstvo Kosova je ignorisalo savete druga Kardelja. Međutim, Predsedništvo i CK Saveza komunista Srbije znalo je za taj razgovor druga Kardelja sa rukovodstvom Kosova i očito iz oportunističkih razloga ništa nije preduzelo. Isto tako, Predsedništvo CK Saveza komunista Jugoslavije znalo je za razgovor druga Kardelja sa rukovodstvom Kosova, a očito, ponavljam, iz oportunističkih razloga nije se ništa preduzimalo. Jer je tu vladalo mišljenje da ne treba stvari da se raščiscavaju do kraja i dozvolili smo da stvari idu svojim tokom sa svim tim vrlo teškim negativnim posledicama...

Isto, 139—140.

POLITIČKA PLATFORMA ZA AKCIJU SKJ U RAZVOJU SOCIJALISTIČKOG SAMOUPRAVLJANJA, BRATSTVA I JEDINSTVA I ZAJEDNIŠTVA NA KOSOVU USVOJENA NA 20. SEDNICI CK SKJ

17. novembra 1981.

...Zloupotrebljavajući složenost i protivrečnost unutrašnje situacije na Kosovu (još uvek relativna nerazvijenost, malobrojnost radničke klase, ekonomske teškoće, problem nezaposlenosti, nedovoljna razvijenost socijalističkih samoupravnih odnosa), neprijatelj je, uz snažnu podršku inostranih centara, poveo borbu za nasilno rušenje ustavnog poretka i ustavnih odnosa u SAP Kosovu, u SR Srbiji i u SFR Jugoslaviji. Njegove namere su se odmah otkrile antisocijalističkim parolama, lecima, agresivnošću, bezobzirnim rušilačkim akcijama, pozivanjem na sistem, ideologiju i ličnost strane države, otvorenim zahtevima za razbijanjem Jugoslavije, jednom rečju, zahtevima za nasilnim otcepljenjem Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosova od ISR Srbije i SFR Jugoslavije.

Delujući organizovano i perfidno u dužem periodu, u odsustvu odlučnog otpora organizovanih socijalističkih snaga, neprijatelj je uspeo da izazove krizu svesti i kolebanja, naročito u izvesnim slojevima inteligencije, studentske i srednjoškolske omladine, da nacionalističkim parolama zavede i mobilise jedan broj građana i mladih ljudi albanske narodnosti na Kosovu. Posledice takvog delovanja na politički život na Kosovu i u celoj našoj zemlji su duboke, kako na unutrašnjem političkom i ekonomskom tako i na međunarodnom planu.

Takvi događaji bili su mogućni najviše zbog ustupaka koje su Savez komunista i drugi politički činoci pravili nacionalističkim i iredentističkim snagama u dosta dugom periodu i što je nacionalizam bio prodro

i u redove Saveza komunista i u rukovodstva. Delovi Saveza komunista Kosova, Socijalističkog saveza i drugih, odnosno delovi njihovih rukovodstava, dosta dugo su se povlačili pod pritiskom unutrašnje kontrarevolucije, a u vreme samih događaja nisu se ponašali odlučno i borbeno.

Iako je neprijatelju sada sužen prostor za delovanje, pre svega političkom mobilizacijom progresivnih snaga Kosova, njegova spremnost za akciju i odlučnost i dalje se ispoljavaju. I dalje smo suočeni sa upornim pokušajima da se potkopa jedinstvo naroda i narodnosti Jugoslavije, sa nastojanjima da se u albansku narodnost unosi mržnja prema Srbima, Crnogorcima i drugim narodima i narodnostima Jugoslavije, pa čak i sa pretnjom oružanim nasiljem ...

Cime je to bilo izazvano?

Prvo, to je bilo moguće zato što u našem društvu, i oko njega, još žive nacionalističke i druge reakcionarne snage i tendencije, koje oživljavaju u povremenim kriznim ili prelomnim situacijama. Ovoga puta neprijatelj je bio ohrabren ekonomskim teškoćama u Jugoslaviji, čije su posledice na Kosovu još teže. U tome ima svog udela i zaoštavanje međunarodne situacije i protivrečnosti. (Neprijatelj je pogrešno procenio političke prilike u Jugoslaviji neposredno posle Titove smrti.

Drugo, u pitanju je politika rukovodstva Kosova koja je, poslednjih godina, objektivno otvarala prostor za delovanje nacionalizma na Kosovu, koja nije dozvoljavala da se postavi oštra granica između naše i nacionalističke orijentacije, između naših i neprijateljskih parola.

Politika rukovodstva Kosova bila je orijentisana, pre svega, na borbu za dobijanje što većih sredstava na osnovu posebnih prava koja bi proizlazila iz nerazvijenosti Kosova. Tržište nije bilo u oslanjanju na sopstvene snage i u ostvarivanju interesa kroz povezivanje i zajedništvo sa svim drugim narodima i narodnostima Jugoslavije, kako bi se svi što brže razvijali. U politici rukovodstva je bilo dosta voluntarističkih i ne-realnih zahteva. Otuda je bio čest raskorak između stavova PIKSK Kosova, CKSKS i CKSKJ. Taj raskorak je u nekim prilikama dostizao kulminaciju, naročito u pogledu razvojnih planova i veličine sredstava za razvoj Kosova. Rukovodstvo Kosova je isticalo tezu da Pokrajina zaostaje zato što dobija mala sredstva. Ono je uputilo pismo Predsedništvu SHRJ i Predsedništvu CKSKJ u kojem izražava nezadovoljstvo već postignutim dogovorom republika i pokrajina o Društvenom planu Jugoslavije za period od 1980. do 1985. godine. Nastupalo se sa „pretnjom“ da će se sa protestom i nezadovoljstvom izići u javnost, tj. u članstvo Saveza komunista na Kosovu ...

To su bili znaci koji ugrožavaju jedinstvo Saveza komunista Jugoslavije, pa time i Jugoslaviju, jer je u interesu svih da se ravnomerno razvijamo, a da se najmanje razvijeni razvijaju brže, pre svega na osnovu zajedničkih dugoročnih interesa, a ne samo na osnovu nekog „posebnog“ prava.

Treće, u posleratnom periodu društvo na Kosovu je korenito i brzo izmenilo svoju strukturu. U Savezu komunista došle su do izražaja pogrešne ocene društvenog momenta, stihijnih tendencija i politike razvoja Kosova. Teškoće koje su iskrsele u pogledu zapošljavanja mladih ljudi posledica su, u stvari, brzog razvoja i socijalnog preobražaja, naglog raslojavanja sela, burnog razvoja školstva i univerziteta, s jedne, i još uvek nedovoljnih mogućnosti privrede da otvori dovoljno radnih mesta, kako bi apsorbovala tako veliki broj novopridošle radne snage, s dru-

ge strane. Nije slučajno što je u redovima omladine (studenata i đaka), kao i u delu inteligencije, bilo najviše učesnika u demonstracijama i nosilaca neprijateljskih parola, utoliko pre što je neprijateljskoj indoktrinaciji bio otvoren širok prostor i što su delovi rukovodstva i sami bili zahvaćeni nacionalizmom.

Cetvrto, zatvorenost Kosova u ekonomsko-političkom smislu, što je pojava širih razmera u zemlji, u praksi se još oštrije ispoljavala kako prema SR Srbiji tako i prema Jugoslaviji. U stvari, nacionalizam je podsticao zatvorenost, što je bilo plodno tlo za parolu „Kosovo-republika“.

iStoga je logično da je centralno pitanje — borba protiv nacionalizma, uz istovremeno osiguranje i jačanje nacionalnih prava naroda i narodnosti u skladu sa Ustavom. Afirmacija albanske narodnosti i njen svestrani razvoj u Jugoslaviji, kao i zaštita i jačanje prava njenih pripadnika mogu se ostvarivati samo u socijalističkom samoupravnom zajedništvu SR Srbije i SFR Jugoslavije, a ne zatvaranjem i udaljavanjem od tih zajednica.

Peto, razvijanje birokratsko-etatičkih odnosa, umesto samoupravljanja u udruženom radu, u mesnoj zajednici, opštini, kao i u celokupnoj Pokrajini rezultat je ne samo centralističke distribucije sredstava koja su pricala kao pomoć nego i shvatanja u rukovodstvu da je nerazvijenost razlog što se samoupravljanje sporije razvija. . .

U Savezu komunista, kao i u drugim organima i organizacijama rdolazili su do izražaja familijarnost, monopol pojedinaca i grupa u vođenju kadrovske politike. Legalni organi i tela bili su, najčešće, samo formalno konsultovani.

Dakle, ono što se dogodilo na Kosovu, nije se moralo dogoditi da nije vođena pogrešna politika. Jer, albanska narodnost živi u ravnopravnim uslovima. Uspesno se ostvaruje materijalni i društveno-politički razvoj Pokrajine ...

Za vreme kontrarevolucionarnih događaja na Kosovu reakcionarni nacionalizam i iredentizam se čak nisu ni krili iza lažnih parola, niti su krili svoju povezanost sa inostranim partnerom. Nalet neprijatelja, njegova organizovanost i upornost, raznolikost ideoloških i političkih snaga (albanski stalinisti i iredentisti, bivši balisti, ustaše), koje su ujedinjene u toj akciji protiv nas, govori da je reč o dugoročnoj borbi. Naše akcije treba da prilagodimo toj dugoročnosti, upornosti i organizovanosti neprijatelja.

Svaki vid oportunizma, odstupanja i kapitulantstva pred pritiskom protivnika socijalizma i samoupravne socijalističke zajednice naroda i narodnosti Jugoslavije bio bi suprotan temeljima, doslednosti i ciljevima naše revolucije. ..

Pripadnici narodnosti su u svemu potpuno ravnopravni sa pripadnicima naroda. U cilju svestranog razvoja ravnopravnosti naroda i narodnosti Izvršni komitet CKSKJ je 1959. godine doneo Zaključke o pitanjima nacionalnih manjina. Ostvarivanje ovih Zaključaka u narednim godinama je doprinelo da se unapredi njihov položaj, uloga, prava i odgovornosti. U ovom vremenu je došlo do sazrevanja svesti i stavova o potrebi promene naziva nacionalne manjine. Kao izraz promene i razvoja društvenog karaktera nacionalne ravnopravnosti i društvenog položaja narodnosti u uslovima socijalističkog samoupravljanja, ustavi od 1963. godine su ustanovili naziv narodnosti umesto nacionalne manjine. Novi naziv izražava praksu i stav socijalističke samoupravne Jugoslavije da se nacionalna prava narodnosti ne svode na klasična manjinska pra-

va (u kulturi, prosveti i si.), kakav je uglavnom slučaj u gotovo svim drugim državama, gde se garantuju neka demokratska prava nacionalnih manjina. Pripadnici nacionalnih manjina, na čiju inicijativu je došlo do promene u naziv narodnosti, time su još više izražavali, potvrđivali i naglašavali da pripadaju zemlji i zajednici u kojoj žive...

Ukupni bilans društveno-ekonomskog razvoja Kosova od 1945. do danas pokazuje da je ova pokrajina doživela epohalan preobražaj i napredak. Činjenice o razvoju privrede, standarda, školstva, kulture, nauke, sporta, izdavačke delatnosti, albanske kao i drugih naroda i narodnosti, daju sliku dinamičnog i stvaralačkog socijalističkog razvoja, sliku jedne bogate, u svetu pa čak i kod nas nedovoljno poznate, društveno-ekonomske, političke i kulturne stvarnosti...

Posebno je bilo štetno autokratsko ponašanje pojedinaca i grupa pod parolom „mi i narod“, a koji u stvari odlučuju u ime svih činilaca društvenog sistema svih radnih ljudi, zaobilazeći u praksi samoupravljačke organizacije i institucije. Birokratski verbalizam o samoupravljanju često je bio pokriće za razne oblike samovolje i etatizma...

Na etatičkoj podlozi u SAP Kosovu izrastala je politička praksa koja je otežavala razvoj ekonomskog, društvenog i političkog jedinstva SR Srbije na samoupravnim osnovama, na ustavnim principima i rešenjima. Mnoge značajne zajedničke i jedinstvene funkcije SR Srbije, utvrđene ustavima, nisu ostvarivane. Nisu u praksi realizovana ustavna načela da je SR Srbija kao društveno-politička zajednica i država, sa celinom svojih organizovanih socijalističkih snaga, sa Savezom komunista kao vodećom idejno-političkom snagom — odgovorna za ukupni društveni, ekonomski, politički i kulturni razvoj Republika kao celine, svih njenih delova, pa i SAP Kosova. Ukoliko je pokrajinsko zatvaranje bilo snažnije, utoliko je samoupravna saradnja, udruživanje i integracija unutar SR Srbije kao celine, predviđena ustavima, bila slabija i utoliko je dolazila u raskorak sa prirodnim mogućnostima i društvenim potrebama. Tendencija zatvaranja i odvajanja Pokrajine od SR Srbije kao celine bila je osnova zatvaranja prema Jugoslaviji kao celini. Njoj su pogodovala pojave autarhije i etatizma u celoj zemlji, od OUR-a do federacije. U ovakvim okolnostima nicala su različita i jednostrana tumačenja autonomne pokrajine, republike, federacije, tj, karaktera našeg federalizma. Jedno od njih izražavano je u zapostavljanju samoupravnog razvoja i u etatičkom izjednačavanju pokrajine i republike...

U kontrarevolucionarnoj pobuni i propagandi albanski nacionalisti su isticali parolu „Republika“ koja bi obuhvatila sve „albanske krajeve“ u Jugoslaviji, otcepljenje od SFRJ i priključenje NSR Albaniji. Drugi, taktički vid ove parole je bio i ostao „Kosovo-republika“ u okviru SFRJ koja bi obuhvatila sve „albanske krajeve“, što je samo manevar za postizanje prvog cilja. U svakoj prilici su napadno izražavane pretnje silom, kao i druge iredentističke parole protiv SFRJ, njenih istorijskih ličnosti, društvenog poretka i ukupne politike. U atmosferi nacionalističke plime, gde ni stavovi Saveza komunista na Kosovu o tom pitanju nisu bili uvek jasno izraženi, jedan broj ljudi je naseo toj paroli.

Parole „Kosovo-republika“, „Ujedinjenje“ i slično javljale su se i u neprijateljskim demonstracijama na Kosovu 1968. godine. Birokratsko-etatičkoj, nacionalističkoj i iredentističkoj suštini neprijateljskih demonstracija, i pored niza preduzetih mera, Savez komunista Kosova, Srbije i Jugoslavije, nije pridavao politički značaj koji su zaslužile ove nacionalističke akcije i parole.

U okviru šire tendencije teritorijalnog zatvaranja, na Kosovu su neke odgovorne ličnosti vodile politiku koja je otežavala saradnju u SR Srbiji i u Jugoslaviji. To je bio jedan od razloga što parola „Kosovo-republika“ nije ranije dobila neophodnu, javnu i jasnu političku osudu . . .

Politički smisao parole „Kosovo-republika“ sadrži mnoge kontra-revolucionarne ciljeve. Osnovni su sledeći:

- da se, na osnovama etatističke svojine i staljinističke diktature, stvori organizovano, birokratsko-etatističko uporište;

- da se uspostavi takva državna tvorevina koja bi isključivo na „čistoj etničkoj“ osnovi okupila sve Albance u Jugoslaviji;

- da se oformi takva etatistička tvorevina čija bi društvena suština bila suprotna glavnim tekovinama socijalističke revolucije, dostignućima socijalističke samoupravne demokratije u Jugoslaviji, odlukama AVNOJ-a i principima ustavnog poretka SFRJ;

- da se stvori državna tvorevina koja bi otvarala vrata stranom mešanju u unutrašnje stvari nezavisne Jugoslavije, koja bi dovodila u pitanje državne granice, integritet, samostalnu i nesvrstanu politiku SFRJ.

Svi ovi kontrarevolucionarni ciljevi su, dakle, suprotstavljeni životnim interesima svih naroda i narodnosti u Jugoslaviji, društvenom sistemu, međunarodnom položaju, istorijskoj ulozi i egzistenciji SFRJ, pa time i životnim interesima same albanske narodnosti u Jugoslaviji.

Jednom rečju, smisao ovih zahteva izvršen je u stavu da se nacionalno pitanje u Jugoslaviji može, tobože rešiti „samo rušenjem sistema socijalističkog samoupravljanja. . . kao kapitalističke teorije i prakse“ (Enver Hodža, 1978. godine).

Dakle, prvi i osnovni cilj iredentističke i separatističke koncepcije jeste rušenje socijalističkog samoupravnog poretka u Jugoslaviji. Tako-zvana „Republika Kosovo“ bila bi jedna antiistorijska tvorevina staljinističkog tipa, imitacija onog oblika primitivnog, agrarnog komunizma i lažnog egalitarizma koji je realizovan u susednoj NSR Albaniji.

Zahtev nacionalista i iredentista da se stvori nova država koja bi na „čistoj etničkoj osnovi“ okupljala i teritorijalno ujedinila sve Albance u Jugoslaviji višestruko je reakcionaran u savremenom svetu. On bi za prvu posledicu imao veštačku podelu i nasilno razdvajanje istorijski nastalih društvenih zajednica i teritorija na kojima vekovima žive delovi više naroda, pripadnika većeg broja narodnosti...

Istorijska iskustva pokazala su da je svako državno organizovanje po principu „etničke čistote“ i striktno nacionalne isključivosti bilo suforotno ne samo socijalizmu nego i elementarnim demokratskim pravili i suvremenim potrebama ljudi. Pokušaj ostvarenja ovih, u suštini rasističkih principa unutar Jugoslavije suprotan je njenom socijalističkom Samoupravnom poretku, teritorijalnoj celokupnosti njenih socijalističkih Npublika, a time integritetu nezavisnosti i samostalnosti SFRJ. Ovo tim više, što SFRJ i iSR Srbija nisu veštačke tvorevine u kojima se SAP Kosovo nalazi slučajno. Socijalističke autonomne pokrajine, socijalističke republike i SFRJ su društvene realnosti, nastale dugim istorijskim razvitkom. One su, pre svega, rezultat narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije, kojom su se narodi i narodnosti Jugoslavije izjasnili za zajednički život.

Reč je, u suštini, o zahtevu albanskih iredentista da se, pod parolom „Kosovo-republika“ revidiraju i izmene današnje granice suverениh država ...

Najopasnija politička posledica ovakvih planova jeste to što zahtev za „čistim etničkim sastavom“ znači zatvaranje unutar nacionalnih grupacija. Ovakve okolnosti pogoduju nastajanju različitih zahteva za vertikalnim državno-političkim povezivanjem i organizovanjem ljudi isključivo prema nacionalnoj pripadnosti, tj. nezavisno od državnog i društvenog karaktera političkih zajednica u kojima radni ljudi žive i rade. Pojava ovakog političkog nacional-izolacionizma je potpuno suprotna objektivnim tendencijama društvenog progressa i zakonitostima ekonomske i društvene integracije ljudi, a pogotovo socijalističkom samoupravljanju i demokratizaciji društvenih odnosa i položaja ljudi u socijalizmu ...

Zahtevi za posebnim državnim konstituisanjem narodnosti su izrazito reakcionarni, jer izražavaju stav nacionalnog podvajanja i izolacionizma na područjima „mešovitog“ nacionalnog sastava i u uslovima sve veće objektivne međuzavisnosti naroda i zemalja, u uslovima zakonitog jačanja i razvoja međunacionalnih integrativnih procesa ...

Neke pojave u svakodnevnom životu na Kosovu vodile su, umesto ostvarivanju zajedništva, stvaranju novog jaza među nacionalnostima. Mnoge krajnosti vodile su izolaciji u društvenom, kulturnom i svakodnevnom životu, počev od vaspitanja u obdaništima, kulturnim društvima, preko odvojenih đачkih ekskurzija škola i fakulteta, do pojave iseljavanja Srba i Crnogoraca, i pojava odvojenih šetališta albanske i druge omladine na gradskim trotoarima.

Insistiralo se, u nekim slučajevima, da pripadnici naroda i narodnosti na Kosovu moraju obavezno znati albanski jezik ako žele da se zaposle na određenim radnim mestima. S druge strane, deca i omladina drugih nacionalnosti, kao i njihovi roditelji, nisu osećali neophodnu potrebu za učenjem albanskog jezika. Pokazalo se da nije dovoljno proklamovati jezičku toleranciju. Neophodno je da prosvetne, socijalne, političke i društvene organizacije stvaraju klimu i uslove za učenje i poznavanje nematernjeg jezika i za dvojezičko školstvo u višenacionalnim sredinama. To odgovara potrebama rada i života, to je značajan vid ravnopravne komunikacije i stvarnog zbližavanja ljudi u višenacionalnim sredinama.

(Nacionalna afirmacija albanske narodnosti na Kosovu pogrešno je shvaćena, čak i kod nekih ljudi u Savezu komunista, kao „albanizacija“, tj. zapostavljeno je istorijsko i savremeno zajedništvo svih naroda i narodnosti Kosova. Nacionalna afirmacija shvatana je kao kulturna i socijalno-psihološka „homogenizacija“ svih Albanaca po svaku cenu — bez obzira na dugu istoriju zajedničkog života, što je u savremenom svetu apsurdno ...

Investicionu politiku treba preusmeriti tako da se stvara razudnija privredna struktura, sa naglaskom na prerađivačku industriju i poljoprivredu, što bi doprinelo dinamiziranju proizvodnje i većem angažovanju radno sposobnog stanovništva. Takođe treba stimulisati razvoj turizma, usluga i male privrede.

U objektivnim uslovima SAP Kosova, najracionalnija su ulaganja u industriju koja rešava problem nezaposlenosti. To nije ekstenzivno zapošljavanje, nego efikasno rešavanje jednog od najvećih razvojnih problema te sredine. Takođe je neophodno ubrzati ostvarivanje dogovorno preuzetih posebnih obaveza republika i SAP Vojvodine da izgrade po jedan privredni objekat na Kosovu.

Rešavanje problema nezaposlenosti zahteva i mnoge mere koje će brzo davati rezultate. U tom pogledu, rešenja se mogu tražiti i u stvaranju uslova za kretanje stručnih kadrova ka drugim krajevima naše zemlje, gde za njima postoji potreba, kao i rad na stručnoj prekvalifikaciji u skladu sa potrebama udruženog rada.

Pripadnicima albanske narodnosti koji rade u mnogim krajevima Jugoslavije mora se posvetiti posebna briga u svakoj sredini gde žive i rade. Treba dalje razvijati njihovo stručno osposobljavanje, obrazovanje, školovanje dece na svom jeziku i obezbeđivati uslove da što šire učestvuju u organima samoupravljanja, radu društveno-političkih organizacija, u kulturnom i javnom životu.

S obzirom na to da relativno veliki broj pripadnika albanske narodnosti sa Kosova radi u inostranstvu, trebalo bi pojačati organizovan politički rad sa njima i sistemski raditi na stvaranju praktičnih mogućnosti njihovog povratka.

Posebna pažnja mora se posvetiti bržem razvoju svih grana poljoprivrede. Potencijalni uslovi za intenzivniji razvoj poljoprivredne proizvodnje veoma su povoljni. Društveni sektor poljoprivrede još uvek je nedovoljno razvijen. Veoma veliki deo obradivog zemljišta ostaje neobrađen, a velike su rezerve u povećanju produktivnosti rada na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima . . .

Time će se stvoriti osnove za opšti društveno-ekonomski razvoj Kosova, kao što su: usporavanje odliva radne snage sa sela i smanjivanje pritiska na zapošljavanje u industriji, poboljšanje životnog standarda, uslova života i rada na selu, obezbeđivanje dovoljne količine hrane za potrebe stanovništva, izvoz i snabdevanje prehrambene industrije sirovinama . . .

Mešanje iz NSR Albanije vremenom je prešlo u otvorenu podršku iredentističkim i kontrarevolucionarnim snagama, posebno na Kosovu. Još u vreme proslave 100-godišnjice Prizrenske lige naglašavano je da su Albanci u Jugoslaviji razbacani u dve republike i jednu pokrajinu, tobože „radi lakšeg manipulisanja“, što, u stvari, znači želju za prekrajanjem teritorije pojedinih jugoslovenskih republika i nedopustivo mešanje u unutrašnje stvari jedne suverene zemlje.

U „memoarima“ Envera Hodže sasvim ovoreno se nokreće pitanje „prava“ Albanije da u svoje državne granice uključi i Kosovo i sve jugoslovenske teritorije na kojima živi albanska narodnost ističući da je rešavanje tog cilja ostavljeno za druga vremena „kada u Jugoslaviji na vlast dođe prava marksističko-lenjinistička partija“. Insistiranje iNSR Albanije da joj se vrate „silom oduzete“ teritorije, predstavlja, de facto, teritorijalne pretenzije prema Jugoslaviji, bez obzira na to što zvanični ^rugovi u Albaniji odriču postojanje takvog albanskog zahteva...

Sa protivnikom koji se zarekao da razbije Jugoslaviju ne može se •azgovarati na uobičajeni demokratski način. Naša zemlja ne bi bila to Ho jeste ako bismo ustuknuli pred bilo kakvom silom, pretnjama ili pritiscima. Popuštanje nacionalizmu i iredentizmu vodilo bi deformaciji odnosa i sukobljavanjima među našim narodima i narodnostima, dovelo bi u pitanje teritorijalnu celinu i integritet naše zemlje .. ?

Dokumenti SKJ, 22. sednica CK SKJ, Beograd, 1981, 12—68.

² Demonstracije u Prištini počele su 11. marta 1981. Demonstranti su rasterani suzavcem. Nove demonstracije izbile su 25. marta u Prizrenu. Demonstrirali su đaci i studenti. Demonstranti u Prištini su pokušali 26. marta 1981. da

se probiju prema tribini za doček štafete, ali u tome nisu uspeali. Na nekim fakultetima je počeo bojkot nastave. Učenici u Podujevu demonstrirali su 1. aprila 1981. Studenti su u Prištini organizovali nove neredе 1. aprila 1981. Uzvikivane su parole: „Hoćemo republiku“, „Kosovo — republika“, „Mi smo Albanci, ne Jugosloveni“, „Mi smo deca Skender-bega, vojska Enver Hodže“. Demonstranti su upotreabili vatreno oružje. Povređeno je 17 milicionera i 15 demonstranata. Tada su se na ulicama Prištine pojavili pripadnici JA. Grupa radnika radne organizacije „Ramiz Sadiku“ i grupa građevinskih radnika radne organizacije „Kosovo“ 2. aprila je pokušala da se probije prema centru Prištine. Grupa radnika iz rudnika „Obilić“ krenula je prema Prištini da se pridruži demonstrantima. Demonstracije su organizovane u Podujevu, Glogovcu, Vučitrnu, Lipljanu, a sprečene u Gnjilanu i Đakovici. Predsedništvo SFRJ i Predsedništvo SKJ doneli su 2. aprila 1981. odluku o „proglašenju krizne situacije na području SAP Kosova“; usledila je i odluka o proglašenju vanrednog stanja na području opštine Priština i zavođenju mera pripravnosti. Organizatori demonstracija orijentisali su se na omladinu, đake i studente, ali i na deo radnika. Demonstracije su ponovo izbile u Prištini, 18. maja 1981.

Krajnji cilj demonstracija je bio destabilizovanje Jugoslavije i priključenje Kosova Albaniji. Na zajedničkoj sednici Predsedništva SFRJ i Saveznog saveta za zaštitu ustavnog poretka, 29. aprila 1981, Lazar Koliševski je istakao da je politika Albanije bila jedno od najznačajnijih izvorista „nacionalističke eufrije“, ali ne i jedini uzrok. Među drugim uzrocima Koliševski je naveo: propuste rukovodećih snaga, reakcionarnu tezu „Slaba Srbija — jaka Jugoslavija“ i stvaranje mamutskog univerziteta u Prištini koji je na 178.000 zaposlenih na Kosovu imao 51.000 studenata. Koliševski je ovaj univerzitet označio kao potencijalno žarište nacionalizma (S. Đaković, *Sukobi na Kosovu*, 293—305).

Događaji na Kosovu u proleće 1981. otkrili su visok stepen indoktrinacije omladine koja je optirala za staljinistički režim, a protiv samoupravljanja, potpuno zaobilazeći veliki materijalni napredak koji je Kosovo postiglo zahvaljujući podršci Srbije i ostalih republika Jugoslavije. Zatajile su i službe bezbednosti i samozaštite, jer su neprijateljske aktivnosti bile otkrivene još 1974. Deo kosovske birokratije spojio se sa delom albanske inteligencije sa Prištinskog univerziteta i Akademije nauka. Kulturna saradnja između Prištine i Tirane tekla je nesmetano i ostvarivana kroz direktne kontakte. Demonstracije su bile organizovane, ali prikriveni organizatori nisu identifikovani. Ilegalne organizacije su imale velike mogućnosti rada na Kosovu, među kojima: „Komunističko-marksiističko-lenjinistička partija Albanaca na Kosovu“, u stvari sekcija Albanske partije rada, „Crveni front“, proalbanska organizacija koja je delovala iz emigracije, stojeći na pozicijama Albanske partije rada; „Grupa marksista-lenjinista Kosova“ usmeravala je aktivnost protiv nezavisnosti SFRJ, sa „Nacionalnim pokretom za oslobođenje Kosova i drugih albanskih krajeva“.